

Dušan Škodič

Odstiranje skrite zgodovine slovenskega planinstva

Foto: Katja Cingerle

Besedilo: Katja Cingerle
Fotografije: arhiv Dušana Škodiča

SLOVENSKI
KNJIŽNI
SEJEM

SLOVENSKI
KNJIŽNI
SEJEM

Dušan Škodič je eden najbolj znanih slovenskih planinskih piscev, tudi član uredniškega odbora *Planinskega vestnika*, v katerem redno objavlja članke o zgodovini planinstva in alpinizma. Že od otroških dni rad hodi v hribe. Opravi je tečaje za vodnika, gorskega stražarja, markacista in inštruktorja planinske vzgoje, nekaj let je bil tudi alpinist. Zaposlen je kot tehnolog na Pošti Slovenije, kjer bogati glasilo *Poštni razgledi*. V letih 2006 in 2007 je na radiu Dur vodil oddajo *Nad meglo*. Hkrati je med ustanovnimi člani Zgodovinskega društva Rapalska meja (2017). O tej krivični meji je pri Planinski založbi izdal planinsko-zgodovinski vodnik *Meja na razvodnici* (2021). Pod okriljem iste založbe so izšle še tri njegove knjige: zbirki zgodb *Ljudje v gorah* (2016) in *Smeš z gora* (2020), ob 130-letnici ustanovitve Slovenskega planinskega društva (SPD) pa je luč sveta zagledala zgodovinska monografija *Triglav je naš* (2023). Kljub zgodovinski tematiki Škodič uporablja iskriv jezik in namesto suhoparnih podatkov postreže zgodbe znanih prednikov, kot so Valentin Stanič, Jakob Aljaž in Julius Kugy, ter tistih, ki jih je zgodovina zamolčala.

Knjiga *Triglav je naš* ima provokativno naslovnico in tudi naslov, ki spominja na dve različni časovni obdobji. Kaj ponazarjata fotografija in naslov?

Se strinjam, provokativna znata biti naslovnica in naslov. Ko knjigo konzumiraš kot celoto, se izoblikuje pravi pogled na zgodnji čas našega organiziranega planinstva in alpinizma in tudi na predhodni čas. Podobno kot z bližnje gore svoj lastni kraj vidimo bolje kot izpred hiše. Kajti nič se ni zgodilo z »velikim pokom«, ki naj bi ga predstavljala ustanovitev SPD leta 1893. Tedanje planinstvo je bilo zelo prežeto s politično situacijo na Kranjskem, kjer smo živeli Slovenci v sklopu avstrijske polovice monarhije. Poškodovan in počekčan Aljažev stolp na naslovnici simbolično predstavlja ogledalo nestrpnosti, ki se je iz doline preselila v gore. Naslov spominja na znano geslo »Trst je naš«, čeprav to spada že v naslednje časovno obdobje. Podobnost je očitna in zgodovinsko gledano obstaja, le končni razplet je bil drugačen.

Kako ste odkrili arhiv v Innsbrucku?

Po velikem naključju. Med pandemijo sem za *Planinski vestnik*, kjer sem zadolžen za

Po razpadu monarhije je bila zgodovina očiščena vsega, kar je dišalo po Habsburški monarhiji, v kateri smo živeli dolga stoletja, hkrati pa smo leta 1958 izgubili svoj star arhiv, ker so prostori Planinske zveze Slovenije pogoreli v obsežnem požaru.

področje planinske zgodovine, hotel napisati članek o ljubljanskem alpinistu Klodwigu Tschadi. O njem razen imen prvenstvenih smeri ni bilo nobenih podatkov. Žal v arhivu avstrijskega Alpenvereina niso imeli veliko uporabnega, se je pa arhivar potrudil in poslal še nekaj uporabnih povezav do gradiva nemške planinske sekcije iz Ljubljane, katere član je bil Tschada. Povezave so vodile v Innsbruck, do arhiva Kranjske sekcije DÖAV, ki je bila prvo uradno planinsko društvo na naših tleh in najpomembnejši igralec na planinskem področju, saj je gradila kočice, urejala poti in postavljala svoje smerokaze po naših gorah. V začetku je bilo vanj vključenih tudi precej Slovencev. Toda s potenciranjem nacionalnih čustev je prišlo do konflikta, ki je pripeljal do t. i. narodnega boja za slovenski obraz gora.

Ob pregledovanju mi je postalo jasno, da je v arhivu manjkajoči pogled na ta del naše zgodovine, saj je shranjena tudi korespondenca med vodstvom SPD in nemškim planinskim društvom, česar pri nas ni bilo mogoče najti. Po razpadu monarhije je bila zgodovina očiščena vsega, kar je dišalo po Habsburški monarhiji, v kateri smo živeli dolga stoletja, hkrati pa smo leta 1958 izgubili svoj star arhiv, ker so prostori Planinske zveze Slovenije pogoreli v obsežnem požaru. Najpresenetlivejše je bilo, da se je arhiv, za katerega se je izkazalo, da je bil konec leta 1918 skrivaj prepeljan v Gradec, znašel v Innsbrucku. Tudi njegovo skrivnostno in zapleteno pot opisujem v tej knjigi.

Ob 125-letnici *Planinskega vestnika* ste dejali, da »revija predstavlja naš najpopolnejši dnevnik organiziranega slovenskega planinstva in prerez časa«. Česa pa ni v njej?

Dejansko je ta revija najpopolnejši planinski arhiv. Izhajati je začela leta 1895, in to je bil takrat edini možni način komuniciranja s članstvom. Naša revija ter slovenski in nemški časopisi so ogledalo tedanjih odnosov med planinci, vendar so vsi nekoliko pristranski. V arhivu je namreč pismo, s katerim vodstvo SPD obvešča svojo konkurenco, da je pristopilo k članstvu v Alpenvereinu, in pismo, s katerim tri leta pozneje obveščajo upravni odbor, da je situacija z domačimi Nemci nevzdržna, zato s koncem leta 1895 odhajajo na svoje. Dejstva, da je bil SPD skoraj tri leta eno od društev Alpenvereina, ne eni ne drugi niso obešali na veliki zvon, zato nam je ostalo

skrito. Ne gre za nikakršen »naglavni greh«, s katerim bi zmanjševali prizadevanja planinskih prednikov. Sam to jemljem kot poskus sodelovanja med slovenskimi in nemškimi planinci na Kranjskem, ki pa je bil že vnaprej obsojen na propad. Časovna razlika je bila preprosto prevelika. Nemci so skoraj dvajset let pred nami postavljali organizirano planinstvo na Kranjskem in prišlo je do nepremostljivih preprek, saj je bilo »delovišče« (gore) samo eno. Med dokumenti je mnogo strogo zaupnih pisem, v katerih so zapisane zakulisne igre in protiukrepi, h katerim so se zatekali oboji.

» Za prvi dokumentirani vzpon na našo najvišjo goro je baron Žiga Zois, ki je financiral odpravo, možem obljubil denarno nagrado.

Pomembno vlogo na začetku planinstva so imeli tudi vodniki. Kako se je spreminjal njihov status?

Domačini so najboljše poznali svoje gore, zato so jih začeli najemati prvi obiskovalci gora. Seveda pa je za vodništvo potrebno znanje, ki ga domačini niso imeli. Lep primer je prvi uradni pristop na Mangart, ko je vodnika premagala lovska strast in je grofa Franca Hohenwarta pustil samega na sedlu ter se podal na divji lov. Še slabšo izkušnjo je imel Valentin Stanič, ki se je na Triglav podal z vodnikom, s katerim se je zapletel v spor zaradi višine plačila, kar se je pozneje spremenilo celo v izsiljevanje.

Domači Nemci so se zgledovali po pravilih, ki jih je določil Alpenverein, in perspektivne domačine na svoje stroške poslali na vodniške tečaje, kjer so jih temeljito poučili o varnosti, odnosu in odgovornosti do stranke in uskladili tudi vodniške tarife glede na dolžino in zahtevnost poti. Poskrbeli so tudi za nezgodno zavarovanje vodnikov in jim podelili vodniške licence. To je okrepilo pripadnost vodnikov

do nemške planinske organizacije in tudi zato je prihajalo do sporov. Licencirani vodniki bi morali voditi samo člane Alpenvereina, kar pa se ni vedno dogajalo in nekateri vodniki so zaradi tega postali »odpadniki« in kazensko izgubili licence.

V gore so zahajali predvsem meščani. Kakšen je bil siceršnji odnos do planinske turistik in alpinizma?

V drugi polovici 19. stoletja je imel le manjši del meščanstva denar in prosti čas, ki so ga lahko porabili po svoji volji. Večina se je morala ukvarjati s preživetjem sebe in svojih družin, zato v gore niso zahajali, če tam niso imeli nujnih opravkov. Za prvi dokumentirani vzpon na našo najvišjo goro je baron Žiga Zois, ki je financiral odpravo, možem obljubil denarno nagrado. To pa je bil za tedanje težko preživetje pomemben motivacijski dejavnik. Zgodnje planinstvo so domačini do-

Dušan Škodič je raziskovalec planinske zgodovine, član uredniškega odbora *Planinskega vestnika* in avtor več knjig, med drugim planinsko-zgodovinskega vodnika po rapalski meji *Meja na razvodnici*, ponatisnjena le pol leta po izidu, in monografije *Triglav je naš*.

jemali kot »meščansko norost«, ki pa jim je lahko prinesla zaslužek. Še manj so bili naklonjeni alpinizmu, od katerega niso imeli nobenih koristi. Veliko prvih plezalcev se je ponesrečilo, zato je alpinizem veljal za samomorilski šport. Jakob Aljaž, ki je bil zelo zaslužen za popularizacijo planinstva med Slovenci, je bil zato še posebno gorak in se je zavzemal, da se domača mladina s tem ne bi ukvarjala. Ni bilo lahko sprejeti, da gre za normalen razvoj dejavnosti, iz katere se bo razvil alpinizem. Splošno odklonilen odnos je povzročil zaostanek na tem področju in morala so preteči leta, da so se naši alpinisti priključili svetovnemu vrhu.

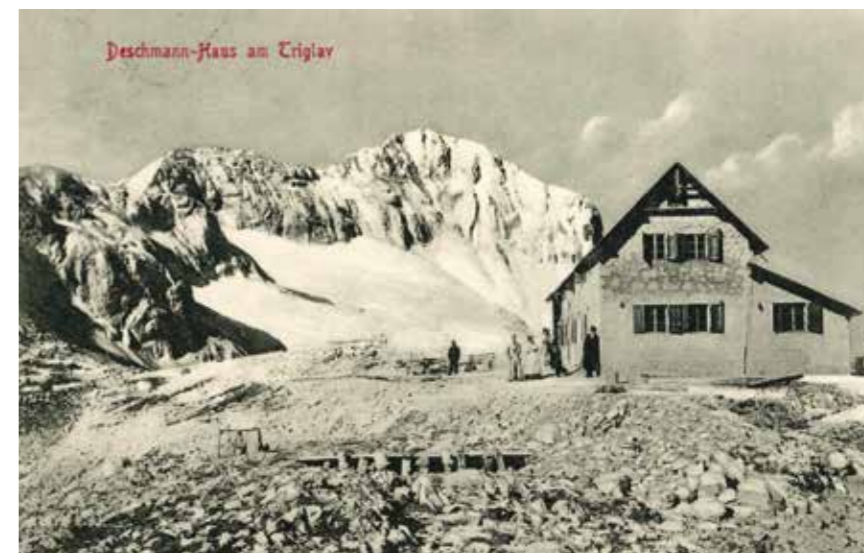
Kako »strašen« je bil Triglav, preden so začeli urejati poti?

Do leta 1871, ko je bila prvič vsaj nekoliko nadelana pot, je bila hoja na Triglav primerna za zelo redke pogumneže v spremstvu vodnikov.

Največja težava je bil preperel in zelo oster greben med Malim in Velikim Triglavom, ki so ga večinoma okobal »prejahali«. Jakob Aljaž, ki je zaradi prevlade nemških turistov želel na vrh pripeljati večinsko prebivalstvo, je bil zelo radikalen. V župnijski kroniki je zapisal, da je leta 1895 poslal svojega zvestega vodnika Požganca z dinamitom, da je ostri greben razstrelil v pol metra široko pot. S tem je Triglav odprl množicam, po drugi strani pa ga je nezaslišano degradiral. Tedanje dožemanje naravnega okolja je bilo svetlobna leta oddaljeno od sedanjega.

Kakšno opremo so uporabljali prvi planinci in plezalci v slovenskih gorah?

Nemški in avstrijski alpinisti so na prelomu stoletja prinesli s seboj prve kline in vponke, kar je omogočilo nekaj tehničnega plezanja. Poleg preprostih konopljenih vrvi, s katerimi so se varovali ali se z njimi spuščali v steni, so zraven po navadi spadali še cepin in plezalni copati, ki so imeli podplat iz filca. Posebej zanimivi so posebni markirni lističi, s katerimi so si pomagali zgodnji plezalci. To so bili rdeči papirnati trakci, ki jih je plezalec med plezanjem zatikal v skalne razpoke. Če se je zaplezal, so mu služili za orientacijo, saj je pogled od zgoraj navzdol lahko precej drugačen, in te oznake so mu kazale smer vzpona, da ni zašel v zagato. Po drugi strani so bili naši prvi plezalci, ki so se s tem ukvarjali skoraj na skrivaj, da ne bi bili deležni obsojanja, opremljeni skromneje. Eden takih, Pavel Kunaver, se je desetletja po tem v *Planinskem vestniku* spominjal, kako so se poskušali ravnati po nemških knjigah in si pomagati z improvizacijo. Ko so leta 1911 kot prvi Slovenci brez najetega vodnika ponovili Slovensko smer v severni steni Triglava, so imeli s seboj malo daljši kos vrvi in železen klin, ki ga je Kunaver izpulil iz stene na domačem podstrešju. Nanj je bila privezana vrv, na katero je mama obešala perilo. Uspelo jim je preplezati steno, imeli pa so obilo sreče, da klina

Dežmanova koča (zdaj Staničev dom), ki so jo zgradili člani Kranjske sekcije, ni sprejela Slovencev, če so bili v njej Nemci. To je Jakoba Aljaža spodbudilo h gradnji koče na Kredarici. Vir: Arhiv Slovenskega planinskega muzeja

Prva Aljaževa koča na Kredarici in Aljaževa kapela, ki je bila po 2. svetovni vojni porušena, čeprav so sredstva zanjo prispevali Jakob Aljaž in slovenski planinci. Vir: Arhiv Slovenskega planinskega muzeja

Razbita tabla koče Marije Terezije predstavlja konec nekega zgodovinskega obdobja na Kranjskem in obenem organiziranega planinstva na naših tleh. Foto: Lojze Kovač, vir: Slovenski planinski muzej

niso preizkusili pod obremenitvijo, saj je ta komaj sam sebe držal v skalni razpoki, v katero so ga zabili kar s kamnom. Ti slovenski fantje, ki so se poskušali v plezanju nekaj let pred prvo svetovno vojno, so bili člani neformalnega kluba Dren. Bili so lastovke, ki pa nam tedaj še niso prinesle alpinistične pomladi.

Zobata železnica ali gondola na Triglav na srečo ne vozi. Kje pa so se uresničili podobni načrti in kako so se obnesli?

Na srečo vlak ne vozi na Triglav, lahko pa bi, saj so bili načrti izdelani že leta 1907. Alpe v Švici, Avstriji, Franciji in tudi Dolomiti so polni projektov, ki so posledica t. i. trde linije razvoja turizma. Če bi bil projekt izveden, bi se zdaj množice vozile na našo goro – simbol, tako kot marsikje v tujini. Sam sem se lani peljal z zobato železnico Bernina Express v Švici in se prepričal, da kljub zelo zasoljenim vozovnicam na tovrstnih vlakih brez vnaprejšnje rezervacije skoraj ni mogoče dobiti sedeža.

V knjigi so omenjeni številni znani (Julius Kugy, Henrik Tuma, Jakob Aljaž, Joža Čop ...) in manj znani ali

celo neznani ljubitelji slovenskih gora. A nekoga pogršam: Klementa Juga. Zakaj ni omenjen?

Tudi Joža Čop je v knjigi le posredno omenjen. Razlog je preprost, knjiga pokriva zgodnje časovno obdobje do razpada monarhije, ko se je za slovensko planinstvo čez noč vse spremenilo. Nemška nevarnost za germanizacijo naših gora je izginila in Slovenci smo se znašli v novi kraljevini Jugoslaviji. V njej je slovensko planinstvo prevzelo zelo vidno vlogo, hkrati pa je veselje, da smo se rešili več stoletij dolge vladavine Habsburžanov, zamenjala grenkoba. Rapalska meja nam je vzela Primorsko in nesrečni plebiscit še Koroško. To je za več let ustavilo planinstvo v Karavankah in večjem delu Julijskih Alp. Gre torej za naslednje časovno obdobje, ki bo morda nekoč dočakalo svojo knjigo, vanjo pa bo umeščen tudi Klement Jug, ki predstavlja posebno poglavje našega alpinizma.

S kakšnim namenom je nastalo Zgodovinsko društvo Rapalska meja?

Očitno smo ujeli pravi čas, ko je ljudi začelo zanimati obdobje med obema svetovnima vojnama. Po osamosvojitvi, ko so bile na to temo napisane prve knjige, še ni bilo

tako in bilo je nekaj nerazumevanja, čemu je treba vleči iz naftalina rapalsko obdobje. To je treba, ker gre za naslednje prelomno obdobje, ki je počistilo z ostanki prejšnjega. Zaradi čiščenja vsega nemškega po razpadu monarhije je bila skoraj celo stoletje zapostavljena tudi prva svetovna vojna. Naši dedje, ki so se borili za cesarja in monarhijo, so po vojni pristali v kraljevini Jugoslaviji, ki se je borila na nasprotni strani. Seveda ne moreš na glas govoriti o nekem obdobju v državi, katere polovica je imela svoje vojake v sovražnih rovih. Podobno je bilo eno generacijo pozneje z rapalsko mejo. Po drugi svetovni vojni smo si srečno povrnili, pravno in formalno že izgubljeno Primorsko, spomin na tisti čas pa pometli pod preprogo, kot da ga nikoli ni bilo. Kar ni prav, saj gre za del zgodovine, ko so nam zaradi tajnih pogajanj med zavezniki in kraljevino Italijo vsilili krivično Rapalsko mejo. Ta nam je ukradla tretjino narodnega ozemlja in mejo pripeljala na sam vrh Triglava. Italija te izgube nikoli ni prebolela in njihov učni sistem še vedno uči, da so si to mejo priborili, čeprav so z njo segli globoko v ozemlje, na katerem Italijani niso nikoli živeli. Poglejmo po drugi strani Južno Tirolsko, kamor radi hodimo smučat. Marsikdo se čudi, da čeprav je to del Italije, tam skoraj vsi govorijo nemško. Tudi to je posledica rapalske meje, le da so južni Tirolci po stoletju še vedno del Italije.

Na srečo se ljudje vedno bolj zanimajo za preteklost in materialne ostanke rapalske dediščine. Vedno več občin je vključenih v dejavnosti društva, kamor štejemo tudi ohranjanje ostalin obeh utrdbenih linij rapalske meje, Alpskega zidu in Rupnikove linije. Oboje predstavlja turistični potencial, ki so ga mnoge zahodne države prepoznale že pred desetletji.

Kje je potekala rapalska meja in katere gore je SPD izgubil?

Meja je tekla od Tromeje nad Ratečami na Jalovec, čez Mojstrovke na Vršič in čez Prisojnik na prelaz Luknja. Od

Koritniška koča pod Mangartom se je po rapalski razmejitvi znašla v Italiji, ki jo je pustila propasti. Vir: Arhiv Slovenskega planinskega muzeja

Pretreseni Jakob Aljaž in domačini ob spominski plošči pod triglavsko steno, kjer se je ponesrečil slovenski alpinist Vladimir Topolovec. Vir: Arhiv Slovenskega planinskega muzeja

Ana in Emil Klauer (na desni) sta bila prva brat in sestra in Ana tudi prva ženska, ki je leta 1908 preplezala Nemško smer v triglavski steni. Levo brat Jozef. Vir: Landesarchiv Karnten

Dušan Škodič sedi na 16 ton težki jekleni kupoli utrdbe Alpskega zidu v bližini Godoviča. Terenske ekskurzije so pomemben del dejavnosti ob nekdanji rapalski meji. Foto: Zvezdana Berčko

Sloviti avstrijski alpinist Karl Domenigg je bil leta 1906 vodilni član naveze, ki je prva preplezala Nemško smer v severni steni Triglava. Vir: Historisches Alpenarchiv Innsbruck

Ljubljanski alpinist Klodwig Tschada je leta 1911 kot prvi sam v manj kot petih urah ponovil Nemško smer. Nekaj mesecev pred koncem vojne je umrl v letalski nesreči na reki Piavi. Vir: Arhiv družine Tschada-Pfenicher

tam na vrh Triglava, na Prehodavce in Bogatinsko sedlo, potem pa po Tolminsko-Bohinjskem grebenu, mimo Porezna, Blegoša in Logatca na Planino in čez Javornike in Snežnik do Kvarnerskega zaliva. Planinsko gledano smo ostali brez večine Julijcev, saj se brez posebnih dovolilnic dolgo ni smelo niti na vrhove v večkilometrskem obmejnem pasu. Vse, kar je bilo južno od Porezna, pa je bilo za planinstvo popolnoma zaprto, ker se planinci niso v ničemer razlikovali od tihotapcev, ki so v nahrbtnikih prenašali saharin, tobak ali kavo.

V našem visokogorju je polno ostankov objektov, ki jih je Italija zgradila za mejni nadzor, vendar jih zdaj marsikdo napačno povezuje z ostanki soške fronte. Moj projekt v okviru društva je bila knjiga *Meja na razvodnici*, ki je pri Planinski založbi izšla leta 2021 v spomin na stoletnico Rapalske pogodbe. Zasnovana je kot zgodovinsko-planinski vodnik in je edina tovrstna o tem obdobju. Planince pritegnejo opisi dostopov do zanimivosti, radovedneže opisi materialne zapuščine na terenu, vse pa osebne zgodbe ljudi, ki so nekoč to mejo tako intenzivno doživljali, da se je njihovo izročilo v krajih ob nekdanji meji ohranilo.

Kaj se je dogajalo s slovenskimi kočami in potmi za rapalsko mejo?

Slovenske kočice in tudi kočice, ki so jih zgradile nemške planinske sekcije, so skupaj z zasedenim ozemljem pripadle Italiji. Italijani se zanje niso dosti brigali. Malo kočico v Koritnici in prvo kočico na Poreznu so pustili propasti, tudi kočica na mestu Tičarjevega doma na Vršiču je bila ob vrnitvi v obupnem stanju. Za svoje potrebe so uporabljali nemške kočice na Kaninu, Mangartskem sedlu in v Trenti. So pa po drugi strani zgradili več svojih kočic in še neprimerno več gorskih vojaških postojank, iz katerih so po vojni nastale nekatere naše planinske kočice. To je bilo pametno, ker je vojska gradila mnogo trdnjše zgradbe od lesenih kočic, ki so jih s skromnimi sredstvi financirali planinci. Veliko ljudi zdaj ne pozna več pravega izvora nekaterih kočic. Dediščina rapalske meje so italijanske vojaške zgradbe, predelane v planinske kočice na Poreznu, Črni prsti, pod Špičkom, pri smučišču Cerčno, na Krnu, v Možnici, v dolini Lepene, na planini Razor, na Snežniku in še kje.

Pravijo, da mora vsak Slovenec vsaj enkrat na Triglav. Kaj menite o tem?

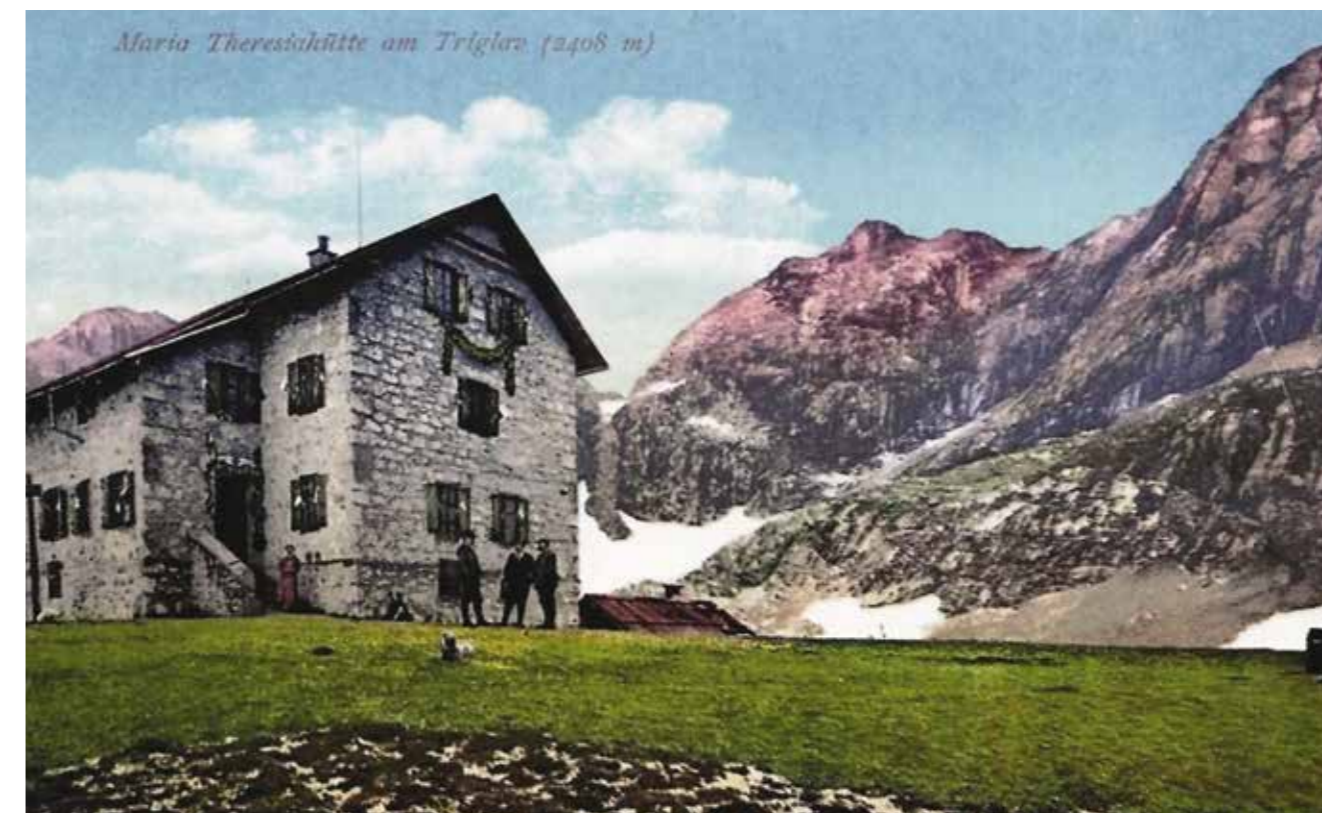
Gre za nekakšen pregovor, ki je zrasel na zelniku t. i. tretjega obdobja našega planinstva. Prvo obdobje pokriva knjiga *Triglav je naš* in se konča s propadom monarhije. Znanomoval ga je opisan narodni boj z Nemci. Drugo obdobje je

bilo četrto stoletje rapalske meje in huda prizadetost našega planinstva zaradi fizične izgube gora. Tretje obdobje je prišlo po drugi svetovni vojni in trajalo do osamosvojitve. Gore smo dobili nazaj in z njimi vse nekdanje nemške in italijanske kočice. Planinstvo se je tedaj razvijalo kot narodni projekt, v smislu velike množičnosti. Planinska organizacija je na višku štela krepko več kot 110.000 članov, kar je skoraj dvakrat toliko kot zdaj. Iz tistega časa izvirajo množični pohodi na Triglav, od stotih žensk do še množičnejših, ki so jih izvajala nekoč mogočna slovenska podjetja.

Sam menim, da je Triglav lep, če pa se le da, se ga izognem zaradi gneče, ki je slaba stran vseh najvišjih gora držav ali gorstev. Tudi mnogo več življenjskih odgovorov sem našel takrat, ko sem hodil okoli gora ali nanje kot pa na samih vrhovih. Bo že držalo, da je najpomembnejša pot ...

Ob glavnem mejniku rapalske meje št. 46 pri Kalcah nad Logatcem. Glavnih mejnikov je bilo na ozemlju sedanje Slovenije 61, zagotovo najbolj znan, št. 10, je stal na vrhu Triglava. Foto: Zvezdana Berčko

Maria Theresiahütte am Triglav, 2408 Meter.

Kočica Marije Terezije, zdaj Dom Planika pod Triglavom, je bila največji projekt ljubljanskih Nemcev. Ker je grajena iz kamna, je še zdaj v enakih gabaritih. Vir: Arhiv Slovenskega planinskega muzeja